

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Руденко А. В.

*Кримський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого»
м. Сімферополь, АР Крим, Україна*

Стаття присвячена проблемі гарантування прав та свобод громадян в адміністративному судочинстві. Проблема розкривається через зміст інституту законності. У статті наводиться класифікація гарантій законності у адміністративному судочинстві, та розкривається механізм їхньої реалізації через норми кодексу Адміністративного судочинства України.

Ключові слова: законність, гарантія, система, адміністративне судочинство.

Забезпечення прав та свобод громадян є одним з головних завдань адміністративного судочинства. Але досягнення цього завдання можливе лише при дотриманні режиму законності при здійсненні адміністративного судочинства. Кодекс адміністративного судочинства України (далі КАСУ) містить ряд положень, що мають гарантувати дотримання прав та свобод осіб у процесі здійснення адміністративного судочинства. Стаття присвячена аналізу поняття «законність» та розробці системи гарантій дотримання законності у процесі здійснення адміністративного судочинства.

Цій проблемі були присвячені роботи Битяка Ю. П., Борисова В. В., Бребана Г., Вітрук Н. В., Гаращука В. М., Кудрявцева В. Н., Стефанюка В. С. та інших видатних вчених.

ПОНЯТТЯ ЗАКОННОСТІ

Вже багато часу законність залишається об'єктом пильної уваги вчених-юристів. Але у літературі немає єдності думок з трактування цієї правової категорії. Так, В.В. Борисов визначає законність як демократичний принцип. Він виявляється у тому, що до всіх органів держави, установ, підприємств, громадських організацій, посадових осіб та громадян пред'явлена вимога найсуворішого виконання законів; проголошені права і свободи громадян, їхніх організацій, їхні законні інтереси гарантуються, і забезпечується виконання покладених на них обов'язків, реалізація відповідальності; точне і неухильне виконання нормативних актів і актів реалізації права забезпечується державними і громадськими засобами [1, с. 332].

Автори вважають, що законність являє собою політико-правове явище, яке характеризує процес вдосконалення державно-правової форми організації суспільства шляхом суворого та беззаперечного дотримання та виконання чинного законодавства з метою формування стану правомірності в системі соціальних відносин [2]. Вітрук Н. В. зазначає, що законність є ідеєю, вимогою і системою (режимом) реального відображення

права в законах держави, у самій законотворчості, у підзаконній нормотворчості [3, с. 15]. Кудрявцев В. Н. характеризує законність як певний режим громадського життя, метод державного керівництва, що полягає в організації суспільних відносин за допомогою видання і неухильного дотримання законів і інших правових актів [4, с. 4].

Різне розуміння поняття «законність» науковцями пов'язане з його складністю та багатоаспектністю. Так, законність розглядається як принцип, як режим, як метод управління.

До елементів змісту категорії «законність» належать:

1. Сукупність ідей, поглядів і принципів.
2. Системоутворююча вимога суворого та неухильного дотримання і виконання чинного законодавства, що відображає мету й потреби державного й суспільного розвитку.
3. Мета – формування правової держави. Вона може бути досягнута в процесі реалізації вимоги точного дотримання чинного законодавства.
4. Нормативна основа законності – право, без якого вона не має сенсу.
5. Мотиваційна діяльність людини в межах концепції законності. Даний елемент є сполучною ланкою у всій теоретичній конструкції. Саме за допомогою цілеспрямованої поведінки суб'єктів суспільних відносин відбувається матеріалізація ідей законності.
6. Засоби, способи, прийоми перетворення в життя ідей та принципів законності.

Принцип законності в адміністративному праві, вважає французький учений Бребан Г., складається з двох взаємозалежних обов'язків: діяти відповідно до закону і виявляти ініціативу для забезпечення виконання закону [5, с. 171].

Гарашук В. М. поділяє законність на «демократичну», тобто таку, що знайшла своє відображення в доробках передової філософської думки, міжнародно визнаних документах, у конституціях та законодавстві демократичних держав й реально виконується, та на «формальну» – що, хоча і має зовнішнє відображення в законодавстві, але не підкріплена практичними діями з боку держави щодо забезпечення прав, свобод фізичних та юридичних осіб [6, с. 24-25].

Гарантованість основних прав і свобод людини – один з найважливіших принципів не лише законності, але й права. Соціальну основу цього принципу складає ідея загального захисту індивіда і необхідності забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей. На теоретико-емпіричному рівні завдання полягає в тому, щоб знайти розумне сполучення приватних і публічних інтересів у стосунках типу: людина – суспільство – громадянин – держава; визначити межі їхнього правового регулювання. При цьому важливо враховувати весь спектр питань – національних, демографічних, економічних, політико-ідеологічних і власне юридичних.

Гарантія (франц. *garantie*, від *garantir* – забезпечувати) – один зі способів забезпечення виконання зобов'язань. Гарантії – це система соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних передумов, засобів і заходів, що створюють рівні можливості особі для здійснення своїх прав, свобод та інтересів [7].

СИСТЕМА ГАРАНТІЙ ЗАКОННОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Гарантії законності в адміністративному судочинстві можна поділити на:

1. Гарантії, що забезпечують право на судовий захист (доступність адміністративного судочинства; право на звернення до суду з адміністративним позовом).

2. Гарантії, що забезпечують справедливий та своєчасний розгляд адміністративної справи:

а) гарантії, що забезпечують реалізацію прав осіб, які беруть участь в адміністративному судочинстві (знайомитись з матеріалами справи; подавати докази та брати участь в їх дослідженні; заявляти відводи та клопотання тощо);

б) інші гарантії (рівність сторін перед законом та судом, гласність та фіксація судового засідання технічними засобами, активна роль суду, правова допомога, процесуальний примус).

3. Гарантії ухвалення законного та обґрунтованого рішення в адміністративній справі (нарадча кімната; оскарження судового рішення).

Розглянемо перелічені гарантії більш детально:

1. Найважливішим завданням, метою судово-правової реформи є забезпечення права людини на правосуддя. Правова основа захисту прав, свобод та інтересів громадян, у тому числі в адміністративному порядку, базується на положеннях ст. 3 Конституції України, в якій людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Держава має позитивне зобов'язання закріпити фундаментальні права і свободи у вигляді правових норм у конституціях та законах, у законодавчому порядку визначити механізм забезпечення та захисту цих прав і свобод, а також гарантувати їх судовий захист відповідно до встановленої законом процедури [8, с. 28].

Кожному в Україні гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55 Конституції України). Причому ч. 2 ст. 124 Конституції України передбачає, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Це дозволяє особі звернутися до суду у випадках, коли вона вважає, що її права чи законні інтереси були порушені, незалежно від того, є припис про захист таких прав в процесуальних нормах чи немає. Те саме гарантує ч. 3 ст. 8 Конституції України та ч. 3 ст. 8 КАСУ, які наголошують, що звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Забороняється відмова в розгляді та вирішенні адміністративної справи з мотивів неповноти, неясності, суперечності чи відсутності законодавства, що регулює спірні відносини. З цього виходить, що людина вправі звернутися до суду за захистом своїх порушених прав безпосередньо, посилаючись на норми Конституції України, як на норми прямої дії.

Відповідно до п. 1 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року кожен має право на справедливий та відкритий розгляд справи (спору) упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом. Незалежність суду повинна бути забезпечена як відносно державних інстанцій, так і відносно сторін у справі. Кожна держава зобов'язана забезпечити всякій особі, права і свободи якої порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні (п. а ч. 3 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права). На жаль, мета служіння держави інтересам людини, хоча й знайшла своє текстуальне відтворення, але ще не стала пануючою в свідомості державних службовців та в їх практичній діяльності [9, с. 25].

Права та свободи людини й громадянина захищаються судом. Судовий захист у правовій науці розглядається як правовідносини між державою, з одного боку, і особою – з іншого, в якому принциповому праву особи на дотримання і захист її прав і свобод кореспондується принциповий же обов'язок держави надати їй цей захист. Слабкий, неналежний захист породжує ілюзію, подив й озлоблення громадян, дискредитує саму ідею звертання за допомогою до суду [10, с. 6].

Право громадянина на звернення з позовом, на підставі якого виникає подібний спір, перебуває під охороною акту вищої юридичної сили – Конституції України, порядок його реалізації, закріплений у процесуальних та матеріальних нормах. Право кожного оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень є важливою гарантією реалізації конституційного принципу відповідальності держави за свою діяльність перед людиною.

З прийняттям КАСУ положення Конституції України втратили декларативний характер, отримали врегульовану процесуально процедуру реалізації. Особлива юридична процедура, в якій відбувається правосуддя в адміністративних справах, забезпечує дотримання засад законності, захисту прав і свобод громадян, реалізацію найважливіших демократичних принципів правосуддя.

Гарантованість права громадянина на звернення до суду за захистом багато в чому залежить від його процесуальної активності. Правова активність ґрунтується на безпосередній заінтересованості індивідів та організацій у здійсненні норм права, вона є антиподом правової відчуженості та пасивності, зневіри в силу та ефективність права. Право на адміністративний позов хоча теоретично і існує завжди, але реально ним користуються далеко не всі, оскільки для його реалізації мало знати, що є таке право, потрібно знати, як його можна здійснити, мати певні фінансові можливості, не відчувати побоювань із приводу можливих негативних наслідків.

Не маючи доступу до правосуддя, особа не може реалізувати своє право на судовий захист, а вказівка щодо забезпеченості його прав правосуддям надає сенс зверненню до суду за захистом прав [11].

Доступність до правосуддя складається з багатьох елементів, що в своїй сукупності становлять важливий принцип адміністративного судочинства, а його реалізація має питому вагу серед гарантій забезпечення законності в адміністративному судочинстві.

Право на звернення до суду з адміністративним позовом може бути реалізовано тільки при наявності визначених адміністративним процесуальним законодавством суб'єктивних та об'єктивних передумов. Серед них: підсудність справи даному суду, дієздатність позивача, наявність у представника позивача належним чином оформлених повноважень, належним чином складена позовна заява, сплата судового збору. Якщо ці умови дотримані, суд зобов'язаний прийняти позов та відкрити провадження в адміністративній справі. Якщо позовна заява містить недоліки, то суд не лише постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без розгляду, але й зобов'язаний вказати в ухвалі, які саме недоліки мають місце, в який спосіб їх потрібно усунути, встановити розумний строк для їх усунення. Таке положення захищає громадян від безпідставного повернення адміністративного позову, дає можливість якісно підготувати позовну заяву. Відмова в його прийнятті може мати місце лише при виявленні процедурних факторів, що роблять неможливим відкриття адміністративного про-

вадження (наприклад, спір не належить до адміністративної юрисдикції, наявність преюдиціального рішення суду, що вступило в законну силу тощо). Перелік підстав для відмови у відкритті провадження є вичерпним, що позбавляє суд можливості уникнути таким чином небажаних справ, використовуючи для цього несуттєві підстави, гарантує позивачу реалізацію його права на судовий захист.

Право на судовий захист гарантується і особам, на захист прав, свобод та інтересів яких подавався адміністративний позов Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, прокурором, органами державної влади, місцевого самоврядування тощо. Так, якщо зазначені органи відмовились від адміністративного позову або змінили позовні вимоги, це не позбавляє особу права вимагати від суду розгляду справи, вирішення адміністративного позову в попередньому обсязі.

2.а. Кожному в Україні гарантується право знати свої права і обов'язки (ст. 57 Конституції України). Продовженням цієї конституційної гарантії є ст. 49 КАСУ, відповідно до якої особи, які беруть участь у справі, мають право знайомитися з матеріалами справи, робити виписки з них, знімати копії, заявляти клопотання та відводи, подавати докази і брати участь у їхньому дослідженні, давати пояснення суду в усній і письмовій формі; наводити свої доводи з усіх питань, що виникають у ході судового розгляду тощо.

За загальним правилом кожна сторона в адміністративному судочинстві повинна довести обставини, якими вона обґрунтовує свої вимоги та заперечення. Але з урахуванням специфіки адміністративного судочинства з цього права є винятки. Так, в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності рішень, дій чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову. Таким чином, відбувається вирівнювання становища звичайного громадянина та владних представників. Якщо в позовній заяві не будуть наведені обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, і докази, що підтверджують ці обставини (ст. 106 КАСУ), суддя відповідно до ст. 108 Кодексу постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху. Такий підхід виправданий, оскільки захищає відповідача від необґрунтованих обвинувачень і витрати часу для ходіння по судах.

Захищає відповідача від необґрунтованого пред'явлення позову та зайвих витрат у зв'язку з розглядом такого позову і положення ст. 95 КАСУ, згідно з яким якщо позивач відмовився від позову, то за заявою відповідача з позивача стягуються витрати, що зазнав відповідач. На нашу думку, в законодавство України про адміністративне судочинство доцільним було б впровадити положення, запроваджене у ст. 99 Цивільно-процесуального кодексу Російської Федерації, яке передбачає, що якщо особа заявила безпідставний позов або систематично протидіяла правильному і своєчасному розгляду та вирішенню справи, суд може стягнути на користь іншої сторони компенсацію за фактичну втрату часу. Розмір компенсації визначається судом у розумних межах і з урахуванням конкретних доказів.

Право осіб, які беруть участь у справі, заявляти відводи спрямовано на забезпечення об'єктивності розгляду справи, створює впевненість, що справа буде розглянута та вирішена у точній відповідності з вимогами процесуального та матеріального законів, у точній відповідності з дійсними процесуальними правами та обов'язками

цих осіб, а також є однією з процесуальних гарантій захисту порушеного чи оспорюваного права та інтересу, що охороняється законом. Для недопущення зловживань цим правом КАСУ в ч. 3 ст. 30 встановив, що відвід повинен бути вмотивований та заявлений до початку судового розгляду (виняток становлять випадки, якщо підстави для відводу стали відомі вже після початку судового розгляду по справі). Виглядає дискусійною форма вирішення питання про відвід судді (суду) самим суддею (судом). Така «демократичність» не надає довіри до суддів з боку населення, а навпаки, викликає більше негативних думок щодо системи правосуддя. Крім того, досить непереконливою є можливість існування на практиці випадку, коли суд визнає, що якимось прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи, оскільки таке визнання може потягти вже для суду негативні наслідки.

2.б. Право на справедливий розгляд включає в себе право на доступ до суду, рівність сторін у процесі, публічність судового розгляду та оголошення рішення суду, обов'язковість виконання судового рішення, що набрало законної сили, та інше. Таке тлумачення справедливого розгляду, на нашу думку, є не досить коректним, оскільки є занадто розширеним.

Право на справедливий судовий розгляд нерозривно пов'язано з правом на ефективне відновлення порушених прав і визнанням того факту, що найбільш адекватним органом, здатним забезпечити таке відновлення, є суд.

1) Кожний має право на правову допомогу, що в передбачених законом випадках надається безкоштовно (ст. 59 Конституції України, ст. 16 КАСУ). Правовий захист повинен бути рівним та однаково ефективним для кожної людини, він є найбільш гарантованим та справедливим засобом захисту прав і свобод громадян. Надання правової допомоги являє собою надання правових послуг особами, які мають спеціальні знання. Вони можуть полягати в наданні консультацій з юридичних питань, у складанні адміністративних позовів, апеляційних та касаційних скарг, безпосередньому виконанні у судовому розгляді справи обов'язків представника. Для надання правової допомоги при вирішенні адміністративних справ діє адвокатура, а в передбачених законом випадках допомога може надаватись й іншими фахівцями в галузі права.

2) Гласність судового процесу є однією з гарантій забезпечення законності при розгляді справ адміністративним судом. Гласність реалізується в праві кожної особи отримати в адміністративному суді усну чи письмову інформацію щодо результатів розгляду його справи, знайомитись з технічним записом та журналом судового засідання. Кожен має право знайомитись в установленому порядку з судовими рішеннями у будь-якій розглянутій у відкритому судовому засіданні справі, що набрали законної сили (ст. 12 КАСУ). Навіть тим учасникам процесу, які не були присутні в судовому засіданні, суд зобов'язаний направити не пізніше наступного дня після ухвалення копію судового рішення (ст. 167 КАСУ). Відкритою для ознайомлення є й окрема думка судді. Суд зобов'язаний повідомити особам, які беруть участь у справі, про надходження апеляційної чи касаційної скарги по справі та надати строк для подання заперечень на них.

За загальним правилом, розгляд справ в адміністративних судах відбувається відкрито, і лише в передбачених законом випадках суд своєю ухвалою може оголосити судові засідання або його частину закритими. Але і в цьому разі розгляд справи має

проводитися з дотриманням усіх правил адміністративного судочинства. Зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції фізичних осіб може бути оголошений та досліджений у відкритому судовому засіданні лише за згодою осіб, визначених ст. 303 Цивільного кодексу України.

Преса і публіка можуть не допускатися на весь судовий розгляд або частину його з міркувань моралі, громадського порядку чи державної безпеки в демократичному суспільстві, або коли того вимагають інтереси приватного життя сторін, або тією мірою, в якій це, на думку суду, є вкрай необхідним: при особливих обставинах, коли публічність порушувала б інтереси правосуддя; однак будь-яка судова постанова в справі повинна бути публічною, за винятком тих випадків, коли інтереси неповнолітніх вимагають іншого, чи коли справа стосується матримоніальних спорів або опіки над дітьми (ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року).

Наявність обмеженого кола підстав для проведення закритого судового засідання пояснюється й існуванням у суспільстві недовіри до влади. Так, А. Шлезінгер зазначає, що головною метою системи секретності є приховування від громадськості некомпетентності і корумпованості влади, її прорахунків й помилок, а іноді й злочинів [12, с. 433]. Ознакою гласності та гарантією права громадян на інформацію виступає й положення ч. 5 ст. 12 КАСУ, згідно з яким суд може прийняти рішення про дослідження у відкритому судовому засіданні інформації з обмеженим доступом, якщо буде встановлено, що вона є суспільно значущою, або доступ до неї був обмежений з порушенням закону.

Відкритий розгляд справи сприяє підвищенню ролі громадського контролю за діяльністю суду, забезпечує виховний вплив судового процесу, а фіксування судового засідання технічними засобами, крім того, підвищує у суддів та в осіб, які беруть участь у справі, почуття відповідальності, вимагає більш детальної підготовки до адміністративної справи. Сутність технічного запису в адміністративному судочинстві полягає і в тому, що лише він є офіційним записом судового засідання (ч. 7 ст. 12 КАСУ).

3) Гарантією законності в адміністративному судочинстві є принцип рівності усіх учасників судового процесу перед законом та судом (ст. 24, п. 2 ч.3 ст. 129 Конституції України, ст. 10 КАСУ). Всі люди рівні перед законом та мають право без будь-яких відмінностей на рівний захист закону (ст. 7 Загальної декларації прав людини 1948 року, статті 14, 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року). Право на рівний захист законом є фундаментальною основою будь-якого справедливого та демократичного суспільства. Держава не повинна породжувати додаткових нерівностей, вона зобов'язана поводитись справедливо з усіма своїми громадянами [13, с. 9].

Всі повинні мати рівний обов'язок дотримуватись правових актів, у рівних умовах усі повинні мати рівні права і не мати переваг, усі права повинні бути однаково захищеними. Цей принцип проповідував ще Цицерон, говорячи, що «під чинність закону повинні підпадати всі».

Посадове становище представників влади інколи спотворює ідею рівних прав, оскільки чиновники використовують своє службове становище у вузько особистих (корисливих) цілях. Необхідність відокремити посадове становище, що обумовле-

не потребами служби, від задоволення особистих інтересів є непростю справою, а тому про бездоганне рівноправ'я в такому випадку можна говорити лише в ідеалі [14, с. 72]. Оскільки саме в адміністративному судочинстві знаходить захист особа від протиправних діянь у сфері публічної влади, то саме тут потрібно реально сприяти реалізації учасниками процесу їхніх прав, гарантувати їхню рівність.

Реалізація рівності учасників судового процесу втілює ідею справедливості, гарантії особи від зловживань з боку інших суб'єктів, у тому числі представників влади.

4) Суд в адміністративному судочинстві займає активну позицію, він не пов'язаний межами позовних вимог, якщо це необхідно для повного захисту прав, свобод та інтересів сторін чи третіх осіб, про захист яких вони просять. Суд може постановити ухвалу про обов'язковість особистої участі сторін чи третіх осіб у судовому засіданні. Суд вживає передбачених законом заходів, що необхідні для з'ясування всіх обставин справи, в тому числі щодо виявлення та витребування доказів, з власної ініціативи. Проявом активності та таким, що гарантує дійсне встановлення, дослідження всіх обставин справи, є право суду призначити одночасний допит двох чи більше свідків для з'ясування причин розбіжності в їхніх показаннях.

Гарантією законності є положення про обмеження диспозитивних прав сторін. Так, незважаючи на закріплення права позивача відмовитися від заявлених позовних вимог, права відповідача визнати вимоги позивача, права сторін досягнути примирення суд, встановивши, що зазначені дії суперечать закону або порушують чий-небудь права, свободи чи законні інтереси, не приймає таку відмову від адміністративного позову, визнання адміністративного позову і не визнає умов примирення сторін. Права сторін захищаються й у разі участі в судовому розгляді адміністративної справи через своїх представників. Так, суттєвим для додержання й непорушення прав та законних інтересів осіб є вимога про спеціально обумовлене у довіреності право представника, який бере участь у процесі на підставі договору змінити адміністративний позов, повністю або частково відмовитись від адміністративного позову, визнати адміністративний позов, досягнути примирення, передати повноваження представника іншій особі (передоручення) (ч. 2 ст. 59 КАСУ). Якщо дії законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, суд може залучити до участі у справі відповідний орган чи особу, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Загроза настання кримінальної відповідальності для свідка, експерта, перекладача за завідомо неправдиві показання (висновок, переклад) або відмову від давання показань (відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків експерта, перекладача) теж виступає гарантією забезпечення чесного судового розгляду, а в результаті й ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення. Присяга проголошується перекладачем, експертом, свідком усно, після чого вони підписують текст присяги. Підписаний текст присяги та розписка про попередження настання кримінальної відповідальності приєднуються до справи.

5) Адміністративний суд може застосувати до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню адміністративного судочинства, заходи процесуального примусу. А саме: попередження, видалення із залу судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід. Ці заходи застосовуються негайно після вчинення порушення шляхом постановлення

ухвали. Застосування заходів процесуального примусу не звільняє від виконання обов'язків (розділ 6 КАСУ).

3.а. Після судових дебатів суд виходить до нарадчої кімнати (спеціально призначеного для ухвалення судових рішень приміщення) для ухвалення рішення у справі. При ухваленні судового рішення ніхто не має права бути присутнім у нарадчій кімнаті, крім складу суддів, який розглядає справу. При прийнятті рішення жоден з суддів не має права утримуватися від голосування та підписання судового рішення. Для забезпечення об'єктивності та недопущення будь-якого впливу на інших суддів головуєчий у судовому засіданні голосує останнім. Під час перебування в нарадчій кімнаті суддя не має права розглядати інші справи (статті 153, 154 КАСУ).

Суд вправі перервати нараду лише для нічного відпочинку. Під час перерви судді не мають права спілкуватися з особами, які беруть участь у справі. Судді не мають права розголошувати міркування, що висловлювались у нарадчій кімнаті, хід обговорення та ухвалення рішення.

Гарантією ухвалення законного та обґрунтованого рішення є оцінка судом у нарадчій кімнаті доказів, що є у справі, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному їх дослідженні.

3.б. Інстанційність перевірки рішень адміністративних судів є однією з гарантій забезпечення суб'єктам правовідносин їх прав, свобод та законних інтересів. Забезпечення права на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення є однією з основних конституційних засад судочинства (п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України, п.6, ч. 1 ст. 7, ст. 13 КАСУ). Завдяки праву на оскарження судового рішення забезпечується виправлення вищестоящим судом помилок та порушень законодавства, що мали місце в ході судового розгляду. Реалізація сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, а також особами, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи та законні інтереси своїх прав на оскарження судового рішення залежить від їх волевиявлення. Якщо скарга подана з додержанням вимог адміністративного судочинства, то суд зобов'язаний розглянути скаргу та перевірити законність, обґрунтованість судового рішення.

У ході апеляційного провадження судом переглядається судові рішення в адміністративній справі з юридичної та фактичної сторони, тобто перевіряється законність та обґрунтованість судового рішення. Суд апеляційної інстанції не може розглядати позовні вимоги, що не були заявлені в суді першої інстанції, він переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги. Але суд апеляційної інстанції може вийти за межі доводів апеляційної скарги в разі встановлення під час апеляційного провадження порушень, допущених судом першої інстанції, які призвели до неправильного вирішення справи. Крім того, в апеляційному порядку можуть досліджуватися нові докази, які не досліджувалися у суді першої інстанції, з власної ініціативи суду апеляційної інстанції або за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, якщо суд визнає обґрунтованим ненадання їх до суду першої інстанції або необґрунтованим відхилення їх судом першої інстанції. Суд апеляційної інстанції може дослідити також докази, які досліджувалися судом першої інстанції з порушенням вимог процесуального законодавства.

Суд касаційної інстанції перевіряє відповідність нормам матеріального та процесуального закону судових рішень судів першої та апеляційної інстанції, що набрали за-

конної сили. Він не може досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в судовому рішенні, та вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу. Предметом касаційного розгляду є судові рішення суду першої інстанції, що набрали законної сили після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції повністю або частково. Не є однозначно позитивним положення про перегляд у касаційному порядку лише тих судових рішень, що були предметом розгляду апеляційної інстанції, оскільки це звужує права осіб на ухвалення стосовно них законного судового рішення, звужує їх конституційне право на оскарження.

Суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій у межах касаційної скарги, але при цьому може встановлювати порушення норм матеріального чи процесуального права, на які не було посилання в касаційній скарзі.

Перевірка судових рішень судами апеляційної та касаційної інстанції гарантує забезпечення прав та охоронюваних законом інтересів учасників адміністративного судочинства, дозволяє контролювати розвиток судового процесу, його законність й справедливість.

Ідея типізації, забезпечення одноманітності судових рішень для аналогічних справ є базовою для доктрини природного справедливого правосуддя. В Україні впроваджений такий різновид касаційного провадження, як перегляд судових рішень Верховним Судом України. Саме завдяки цьому провадженню забезпечується не лише нагляд та однакове застосування судом касаційної інстанції однієї й тієї самої норми права, а й приведення внутрішнього законодавства у відповідність з міжнародним, якщо міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, судові рішення визнано таким, що порушує міжнародні зобов'язання України.

Для гарантування законності в адміністративному судочинстві діє й інститут перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Крім перелічених гарантій законності, деякі науковці виокремлюють й інші: заборона вирішення спору тим органом та особами, чиї дії оспоруються; відсутність адміністративних репресій за подання позову; можливість використання різних способів оспорування.

Оскільки одним із завдань адміністративного судочинства є забезпечення дотримання режиму законності в сфері публічно-владних відносин, цілком зрозуміло, що для такого судочинства перш за все потрібно забезпечити максимальні гарантії законності при розгляді судом адміністративних справ. Лише завдяки чіткому дотриманню всіх принципів адміністративного судочинства, процедури розгляду буде досягнута основна мета – забезпечений належний захист прав, свобод, інтересів фізичних осіб та прав і інтересів юридичних осіб.

Список літератури:

1. Борисов В. В. Правовой порядок развитого социализма: Вопросы теории / В. В. Борисов. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1977. – 408 с.
2. Теория государства и права : курс лекций / [М. И. Байтин, В. В. Борисов, Ф. А. Григорьев и др.] ; под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – 2-е изд. – М. : Юрист, 2001. – 776 с.
3. Витрук Н. В. Законность, понятие, защита и обеспечение. Конституционная законность и конституционное правосудие / Н. В. Витрук // Общая теория государства и права. – М. : Зерцало, 1998. – Т. 1. – 416 с.

4. Кудрявцев В. Н. Законность: содержание и современное состояние / В. Н. Кудрявцев // Законность в Российской Федерации. – М. : Спартак, 1998. – 216 с.
5. Брэбан Г. Французское административное право / под ред. и со вступ. ст. С. В. Боботова ; пер. с фр. Д. И. Васильева, В. Д. Карповича. – М. : Прогресс, 1988. – 488 с.
6. Гарашук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні / В. М. Гарашук. – Х. : Фоліо, 2002. – 176 с.
7. Любашин В. Я. Теория государства и права : учеб. пособие / В. Я. Любашин, А. Ю. Мордовцев, И. В. Тимошенко. – Ростов-на Дону : МарТ, 2002. – 512 с.
8. Фулей Т. Загальнолюдські (загальноцивілізаційні) принципи права: деякі теоретичні аспекти / Т. Фулей // Право України. – 2003. – № 7. – С. 24-29.
9. Авер'янов В. Адміністративна реформа і правова наука / В. Авер'янов // Право України. – 2002. – № 3. – С. 20-27.
10. Стефанюк В. С. Судова влада, як основна юридична категорія захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні / В. С. Стефанюк // Вісн. Верхов. Суду України. – 2000. – № 6. – С. 6-8.
11. Грудцына Л. Ю. Судебная защита прав и свобод личности: теоретический аспект / Л. Ю. Грудцына // Законодательство и экономика. – 2003. – № 8. – С. 70-77.
12. Шлезингер А. М. Циклы американской истории / А. М. Шлезингер ; пер. с англ. П. А. Развина, Е. И. Бухаровой. – М. : Прогресс-Академия, 1992. – 687 с.
13. Кельман М. Десять засад демократії / М. Кельман // Право України. – 1996. – № 8. – С. 7-10.
14. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России : учеб. пособие / Л. Д. Воеводин ; отв. ред. Н. А. Богданова. – М. : Изд-во МГУ: ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – 300 с.
15. Полохович В. Адміністративно-правовий захист особи у відносинах з органами державної влади / В. Полохович // Право України. – 2003. – № 5. – С. 41-47.

Руденко А. В. Обеспечение прав и свобод граждан в административном судопроизводстве / А. В. Руденко // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-2. – С. 225-235.

Статья посвящена проблеме гарантирования обеспечения прав и свобод граждан в административном судопроизводстве. Проблема раскрывается через содержание института законности. В статье представлена классификация гарантий законности в административном судопроизводстве, и раскрывается механизм их реализации через нормы Кодекса административного судопроизводства Украины.

Ключевые слова: законность, гарантия, система, административное судопроизводство.

PROVIDING RIGHTS AND FREEDOMS OF CITIZENS IN ADMINISTRATIVE LEGAL PROCEDURE

Rudenko A. V.

*Crimea Institute of Law, National Law University named after Yaroslav the Wise
Simferopol, Crimea, Ukraine*

The article is dedicated to research of problems of administrative legislation in Ukraine. The questions of application of norms that is contained Code of the administrative legal procedure of Ukraine are investigated in the article. The mechanism of protection of rights and freedoms of citizens is investigated.

In the article examined to the problems of observance of legality during realization of the administrative legal procedure. In the article the different going is analysed near understanding of term «legality» and elements that make his maintenance. The authorial system over of guarantees of observance of legality is brought in the administrative legal procedure. All of them are contained in the articles of Code of the administrative legal procedure of Ukraine. Drawn conclusion about connection legal regulations of Constitution of Ukraine and Code of the administrative legal procedure of Ukraine. Many positions of Constitution of Ukraine found it reflection in the norms of Code of the administrative legal procedure of Ukraine. All guarantees are divided into: guarantees of providing of right of judicial defence, guarantee of providing of timely and just consideration of administrative business, guarantee of acceptance of legal and reasonable decision. The norms of Code of the administrative legal procedure of Ukraine are analysed, through that these guarantees will be realized.

Key words: administrative legal proceeding, rights and freedoms, lawfulness, providing.